ואתחנן

א. בפסוקי „אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן גו׳׳ פרש״י „אז יבדיל — נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם, ואע״פ שאינן קולטות כו׳׳ (כדלקמן סעיף ב).

וכתבו המפרשים[2], שהטעם שפירש רש״י ש„אז יבדיל״ קאי על המחשבה ל־הבדיל, „נתן לב להיות חרד לדבר שיב־דילם״, ולא על מעשה ההבדלה עצמו, הוא מחמת התיבות „אז יבדיל״, ד„אז״ הוא לשון עבר, ובהמשך לזה הול״ל „(אז) הבדיל״, לשון עבר, ולא יבדיל לשון עתיד. ולכן פירש ש„אז יבדיל״ קאי על המחשבה להבדיל („נתן לב . . לדבר״), וכמו שפירש בפסוק[3] „אז ישיר משה״ — „אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן אז ידבר יהושע[4] וכן ובית יעשה לבת פרעה[5] חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה . . למדנו שהיו״ד על שם המחשבה נאמרה״. וכן בנדו״ד, דמ״ש „אז״ לשון עבר ו„יב־דיל״ לשון עתיד, הוא לפי שקאי על המחשבה שיבדיל שהיא לפני (והסיבה ל)מעשה של ההבדלה בפועל.

וצריך להבין, דאם הכוונה היא רק על המחשבה הי׳ לו לרש״י לכתוב „נתן לב להבדיל״ וכיו״ב, ולמה מחזק ומדגיש „נתן לב להיות חרד לדבר״.

גם צריך ביאור: מהו הדיוק „אז יב־דיל״, דמשמע שכאן קרה מאורע מיוחד שבגללו „נתן לבו כו׳ שיבדילם״ (וע״ד שפרש״י תיבת „אז״ בפסוק „אז ישיר״ — „אז כשראה הנס״, וכן בשאר הדוגמאות שם).

ב. להלן ממשיך רש״י: „ואע״פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיי־מנה״[6].

ויש לדייק — למה הביא רש״י ענין זה („ואע״פ שאינן קולטות כו׳״) באותו ד״ה, שלא כדרכו ברוב המקומות, לכתוב כל ענין בד״ה בפ״ע, והרי לפום ריהטא ביאר רש״י כאן ב׳ דברים שונים: א) פירוש התיבות „אז יבדיל״, ב) ביאור הענין ש־הבדיל משה ערים אלו „אע״פ שאינן קולטות כו׳״ — ומה טעם צירפם רש״י בד״ה אחד?

יש מפרשים[7], שהמשך דברי רש״י „ואע״פ שאינן קולטות כו׳״ הוא הביאור[8] והתירוץ ע״ז שנאמר „אז יבדיל״ — לשון עתיד, דכיון שלא היו קולטות אז, לפיכך לא שייך לומר הבדיל (ל׳ עבר). אבל פירוש זה דורש ביאור, דאע״פ שאינן קולטות, הרי ההבדלה של ערים אלו כבר הי׳, ולכן „הבדיל״ הוא לשון עבר.

---

1) פרשתנו ד, מא.

2) ראה רא״ם, רע״ב, גו״א, משמרת הקודש, באר רחובות, ועוד. ספר זכרון בשלח טו, א.

3) בשלח שם.

4) יהושע יוד, יב.

5) מ״א ז, ח.

6) והוא ממכות יוד, א.

7) נחלת יעקב כאן. דבק טוב. וראה גם באר מים חיים (לאחי המהר״ל). צפע״נ עה״ת פרשתנו ג, כה.

8) ויומתק ע״פ הגירסא באי מכת״י רש״י (שתח״י) „אע״פ״ (בלא וא״ע).

9) כמו שהקשה בבאר בשדה על פרש״י כאן.

ג. והביאור בזה:

הפעם הראשונה שנתפרש בכתוב ענין הבדלת ערי מקלט היא בפ' מסעי, ושם נאמר[10] „כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם . . והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה", הרי שהזמנת והבדלת ערי מקלט (גם אלו שבעבר הירדן) הוא לאחרי ש„אתם עוברים את הירדן"[11].

ומשמע מזה, שמצות ערי מקלט הוא דבר התלוי בארץ ישראל, ע"ד מצוה התלוי בארץ, שלכן לא חל החיוב והמצוה אלא לאחרי שעברו את הירדן והיו בארץ ישראל, אלא שכיון שגם עבר הירדן ירשו בני ישראל ודרים שם[12], לכן עושים ערי מקלט גם (בדרך טפל[13]) בעבר הירדן[14].

והנה החידוש שנתחדש בפשטות הכתובים בפרשת ואתחנן הוא, שעד אז הי' משה עדיין מצפה שמא יורשה לו ליכנס לארץ (ובפרט לאחרי כיבוש סיחון ועוג, ש„דמיתי שמא הותר הנדר"[15]), אבל בפרשתנו כבר נאמר למשה (לאחרי ש„ואתחנן אל ה' גו' אעברה נא גו' — ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה עלה ראש הפסגה גו') כי לא תעבור את הירדן הזה"[16].

וזהו מה שפירש רש"י כאן עה"פ „אז יבדיל" — שהמדובר הוא לאחרי שישראל כבר מוכנים ליכנס לארץ [וכמפורש בכתוב שלפנ"ז[17] „להוריש גוים גו' להביא לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה", ובפרש"י „כאשר אתה רואה היום"], וכבר ידוע שמשה אינו נכנס עמהם, הנה „אז" — „נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם":

הפירוש הפשוט של חרדה זו, יראה הנובעת מחשש אם מעשיו בזה הם כדרוש וכדבעי. וזהו שמשה „נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם — ואע"פ שאינו קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען כו'" — דכיון שהיא מצוה התלוי' בארץ, שכל גדר של ערי מקלט הוא לאחרי שיעברו את הירדן לארץ כנען, חשש שמא גם הזמנת והבדלת הערים היא רק לאחרי כניסתם לארץ ישראל, ואין מקום שמשה יבדילם קודם לכן.

ויתירה מזו יש לומר, ד„חרדה" זו היא

---

10) לה, יוד ואילך.

11) ודוחק גדול לומר דפשוטו של מקרא זה הוא דכיון שאתם עומדים לעבור את הירדן לכן „והקריתם" עכשיו (לפני העברת הירדן), שהרי לשון הכתוב הוא „כי אתם עוברים את הירדן גו'" — שם לג, נא־נב (וראה רש"י שם, נא).

12) ראה לקו"ש חי"ג ע' 124 ואילך (ובהערה 20 שם), דאף שלדעת רש"י גם ארץ סיחון ועוג (עבר הירדן) ניתנה לאברהם כו' (דלא כאור החיים מטות לב, ז. דברים ב, כ. וראה אוה"ח שם ג, יג — ב' האופנים), מ"מ, המצות התלויות בארץ נוהגות רק ב„זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותי'" (מסעי לד, ב ורש"י שם).

13) וע"ד עצם נחלת בני גד ובני ראובן (וכיבוש ארץ סיחון ועוג בכלל), שבכל אופן נעשה נחלת ישראל בתור הוספה (וטפילה) לנחלת ארץ כנען, כמפורש בפשש"מ בס"פ מטות — ועד"ז במצות ערי מקלט, שעיקר מציאותן הוא בארץ כנען, ורק בדרך טפל ישנן ערי מקלט בעבר הירדן. ולהעיר מאלשיך פ' שופטים (י"ט, ח), שלעת"ל יתבטלו השלש שבעבר הירדן „כי לא ישבו שם ישראל". ע"ש.

14) וראה לקמן סעיף ה.

15) פרש"י ריש פרשתנו.

16) ג, כג־כז.

17) ד, לח.

אם זה כפי רצון ה', דכשם שרצון ה' שמשה לא יכנס לארץ, כמו"כ אולי רצונו ית' שמצוות התלויות בארץ לא ייעשו על ידו, וזהו טעם חרדתו של משה – לא רק אם יש איזו חלות בהבדלה שלו, אלא אם ההבדלה שלו היא כפי רצון ה'.

[עפ"ז י"ל, שאין כוונת רש"י כאן רק לפרש התיבות – „אז יבדיל" לשון עתיד על שם המחשבה שהיא לפני העשי' (כמו שפי' בפסוק „אז ישיר"), אלא שגם כל מעשה משה כאן הוא באופן של „יבדיל", שחדר בעשיית ההבדלה, והסיבה לכך היא – „אז", מאחר שעומדים ליכנס לארץ, והוא אינו נכנס עמהם (ונמצא שהוא דבר שאינו שייך אליו), כנ"ל. וזהו „יבדיל" ל' עתיד, לפי שהי' מעין הבדלה בנוגע למעשה ההבדלה גופא].

ד. ויש לבאר הענין ע"ד ההלכה, וב־הקדם דברי הרמב"ם בהל' רוצח ושמי־רת נפש[18]:

„מצות עשה להפריש ערי מקלט שנאמר[19] שלש ערים תבדיל לך ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל". ובהלכה שלאח"ז: „ושש ערים היו, שלש הבדיל משה רבינו בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע בארץ כנען", ובהלכה של־אח"ז: „אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר[20] שש ערי מקלט תהיינה לכם, והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען, ולמה הבדילן אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה".

וצריך ביאור:

א) למה מביא בהלכה הא' „מצות עשה להפריש ערי מקלט" מהכתוב „שלש ערים תבדיל לך", הרי בהלכה שלאח"ז מפורש „ושש ערים היו"? ולמה לא הביא הכתוב שבו מפורש שישנן שש ערי מקלט, וכמ"ש בהלכה הג' „שש ערי מקלט תהיינה לכם", או הכתוב שלפנ"ז[21] „והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם"[22].

ב) בהלכה ב' – מהו לשונו „ושש ערים הין" – לשון של סיפור דברים, דלכאורה הול"ל לשון של ציווי וחיוב.

ג) בהלכה ג' כ' „והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען", ולכאורה הלכה זו כבר נכללת במ"ש בתחילת ההלכה ש„אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם". ובפרט מהו שמוסיף „והודיענו משה רבינו", שמזה מוכח, ש־זהו דין נוסף שאינו נכלל בדברי הכתוב „שש ערי מקלט תהיינה לכם".

ובכלל צ"ע מ"ש הרמב"ם „(והודיענו משה רבינו כו') ולמה הבדילן אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה" – הרי א) ה־רמב"ם הוא ספר „הלכות הלכות", ב)

18) רפ"ח.

19) שופטים יט, ב.

20) מסעי לה, יג.

21) שם, יא.

22) במנין המצות שבריש ספר היד מ"ע קפב „להכין שש ערי מקלט שנאמר (שופטים שם, ג) תכין לך הדרך ושלשת", ועד"ז בסהמ"צ שם [ובהוצאת העליר וקאפח, במקום „להכין" – „להבדיל". אבל בשניהם התוכן „להכין", וכמו שממשיך (בהוצאת העליר, ועד"ז בהוצאת קאפח) „וישיתוקן דרך אליהם ויישירו אותם"]. ובהכותרת להל' רוצח „להפריש ערי מקלט ולכוין להם הדרך" ואינו כותב מנין הערים.

*) ובמנין המצות שעל סדר ההלכות בריש ספר היד – „ולהכין לו".

למאי נפק"מ להלכה השקו"ט למה הבדיל משה רבינו את שלש הערים בעבר הירדן[23].

ה. ונראה שהן הן הדברים:

במ"ש בריש הלכות מצות ערי מקלט „מצות עשה להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל", קמ"ל הרמ־ב"ם שמצוה זו היא מצוה התלוי' בארץ, ולכן יסוד מצות ערי מקלט הוא מ"ש „שלש ערים תבדיל לך"[24], כי עיקר חיוב ומצוה דהפרשת ערי מקלט היא על שלש הערים שבא"י[25]; ואח"כ ממשיך (בהלכה בפ"ע) „ושש ערים היו כו'", כלומר, ש־הגם שיסוד החיוב והמצות עשה הוא הבדלת שלש ערים בארץ ישראל, מ"מ, „שש ערים היו", שהלכה שבפועל יהיו שש ערי מקלט שקולטות את הרוצח (גם שלש בעבר הירדן), שדיני ערי מקלט חלים על כל ששת הערים.

ונקודה זו חוזר ומדגיש הרמב"ם בה־לכה הג', דכשם שהוא בהמ"ע דהפרשת ערי מקלט, שהמצוה היא בארץ ישראל דוקא (והבדלת ג' ערים בעבר הירדן היא כעין טפל ודבר נוסף), עד"ז מצינו בדין קל'טתן — ש„הודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען", ודין זה אינו בכלל הלימוד שבתחילת ההלכה „שש ערי מקלט תהיינה לכם", שאין כל אחת משש ערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן — אלא הוא דין מיוחד בערי מקלט שבעבר הירדן[26].

כלומר: הדין הראשון שבהלכה זו — „אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיובדלו כולן" — הוא, שדין קל'טת ערי מקלט הוא רק כשישנן כל ששת ערי מקלט, דכל ששת ערי מקלט הוי כמו חפצא אחת, ולכן אם חסרה אחת מהן אין דין קל'טה בכולן, ודין זה שווה בכל שש ערי מלקט, הן אותן שבארץ כנען והן אותן שבעבר הירדן[27].

ואח"כ מוסיף הרמב"ם עוד הלכה — „והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען" — דכיון שכל עיקר מצות הפרשת

---

23) ראה שיח יצחק למשנה מכות שם (ט, ב) — במשנה וברמב"ם. ובתפארת ישראל שם (אות לא) הקשה כן במשנה.

24) דפסוק זה נאמר בנוגע לשלש שבארץ כנען.

25) ראה גם מהריט"ץ הובא בברכי יוסף או"ח סתפ"ט אות ג ד"ה ואני. וראה השקו"ט שם בלשון הרמב"ם כאן (וכן בגדר עבר הירדן בכלל). וש"נ (ובברכ"י שם מסיק שלדעת הרמב"ם עבר הירדן אינו בכלל א"י). וראה הנסמן בלקו"ש חי"ג שם.

26) להעיר מספרי דבי רב לספרי שם (לה, טו), דמפרש דדרשת המשנה (מהכתוב לה, יג) ודרשת הספרי (מהכתוב שם, טו) — הם בנוגע לב' דברים. ע"ש.

27) ראה ספרי דבי רב שם בנוגע לדרשת הספרי, דאפילו לאחר שהתחילו להפריש אותן שבארץ ישראל כ"ז שלא הפרישו שלשתן לא קלטה שום אחת מהן, וממשיך „ואולי דאיכא למשמע מזה גם לעת"ל . . דהתם נמי לא תקלוט שום אחת [גם מאותן שבארץ קיני קניזי וקדמוני] עד שיפרישו כולן", ומביא לשון הרמב"ם הנ"ל „אין אחת מערי מקלט קולטות עד שיופרשו כולן כו'".

ועוד י"ל דנוגע לפועל בזמן הבית — אם חרבה אחת מהן אם השאר קולטות. וראה תוספ־תא מכות פ"ב, ב. צפע"נ להל' תרומות בתחלתו (ב, א ואילך), נעתק בצפע"נ לירושלמי מכות שם. אבל ראה שירי קרבן לירושלמי מכות שם פ"ב ה"ו (לדף ז, ב) ד"ה ותימה. שיח יצחק למשנה מכות שם. ועוד. וראה מדרש דברים רבה מכת"י (ירושלים, תשל"ד) ע' 62.

ערי מקלט נוהגת רק בארץ ישראל (והיא מהמצות התלויות בארץ), לכן א"א ש־יחול דין ערי מקלט על אותן שבעבר הירדן רק לאחרי שישנן השלש שבארץ כנען (שהפרשתן הוי עצם המצוה, „שלש ערים תבדיל לך"). וזהו גם החידוש בדין זה לגבי התלות של כל שש ערי מקלט זב"ז, דשם תלויים זב"ז רק לענין דין קליטתם, משא"כ בנוגע לאותן שבעבר הירדן, שאין הכוונה רק בדין קליטתם, אלא שאין כאן חלות שם ערי מקלט כל זמן שלא נבדלו אותן שבארץ כנען.

וי"ל דנפק"מ לענין הנודר „מערי מק־לט שהיו קודם שנכנסו לארץ".

ו. והנה ע"פ הנ"ל — שקודם הבדלת אותן שבארץ כנען לא חל שם עיר מקלט — יש לעיין מה הי' תוכן דמעשה משה בהבדלת ערי מקלט שבעבר הירדן.

ויש לבאר זה בשני אופנים:

א) ההבדלה היתה הכנה בעלמא (ש־בחר את הערים ותחומיהן, ואולי גם כיוון את הדרכים[29]), דאף שלא הי' בזה קיום מצוה ולא חלות שם עיר מקלט, מ"מ ה"ז כמו הכנה[29] והכשר[30] לקיום מצות ערי מקלט לאחרי זה.

ב) אף שקודם הבדלת אותן שבארץ כנען לא חל שם עיר מקלט, הרי לאחרי שיהושע הבדיל את הג' שבארץ כנען חל שם עיר מקלט על אותן שבעבר הירדן בדרך ממילא מצד הבדלת משה[31], ונמ־צא, שמעשה משה פעל שיובדלו כערי מקלט[32], אלא שחלות הדבר לא היתה עד אחרי זמן יהושע [ואולי יש לומר יתירה מזו — שלאחרי שהבדיל יהושע ג' שבארץ כנען, חל שם עיר מקלט על הג' שבעבר הירדן למפרע[33], מזמן הבדלת משה][34].

והנפק"מ בפועל בין שני אופנים אלו[35]: לאופן הא' הי' יהושע צריך להב־

---

28) ראה לעיל הערה 22, שלהרמב"ם (הן בסהמ"צ והן בספר היד) זהו בכלל המצוה.

29) ראה דב"ר (פ"ב, כו־כז) שמשווה הפרשת ערי מקלט ע"י משה („אז יבדיל") לדוד „שאמר לו הקב"ה רק אתה לא תבנה לי את הבית הזה . . מה עשה זירז את עצמו והתקין כל צרכיו כו' והנה בעניי הכינותי לבית אלקי".

30) וכפשטות הפירוש ד„והקריתם" (מסעי לה, יא), דנאמר למשה — „ותזמנון" (ת"א ורש"י שם), ואח"כ (שם, יג־יד) מפרש עוד ענין „והערים אשר תתנו . . שלש הערים תתנו מעבר לירדן . . שלש הערים תתנו בארץ כנען". וראה ספרי דבי רב לספרי ר"פ מסעי. חסדי דוד לתוספתא מכות רפ"ב.

31) והיינו שהי' לא מעשה בעלמא אלא גדר בדין. ולפ"ז יל"פ דההשוואה בדב"ר שם להכנה דדוד הוא בזה שדוד גם קידש את העזרה (ראה זכחים כד, א). אבל דוחק, כי בדב"ר שם הובא רק הכתוב ע"ד הכנת הזהב כו'.

32) להעיר, שלהתוספתא והירושלמי מכות שם, גם ג' הערים שבארץ כנען הבדיל יהושע תיכף בכניסתו לארץ*, ולא קלטו עד לאחרי ירושה וישיבה. וראה בהנסמן בהערה 30. וראה הערה 34.

33) ראה צפע"נ עה"ת פרשתנו ג, כה בסופו.

34) להעיר שלהצפע"נ (הנסמן לעיל סוף הערה 27) גם לפני קליטת כל הששׁ ערים, ע"י עצם הפרשת הערים שבא"י פעל שיקלטו הני שבעבר הירדן, עכ"פ שיהי' כמו מחנה לוי' דמהני שקולט לדעת. ע"ש.

35) וי"ל דנפק"מ גם בפשטות, אם משה מדד בין כל עיר ועיר, דלאופן הא' י"ל שלא הוצרך לזה כי לא הי' בזה דין הפרשה, משא"כ לאופן

---

*) ולא כהדיעה (רש"י מכות ט, ב במשנה ד"ה עד. שם יא, רע"א. רד"ק יהושע כ, ב. רמב"ן פ' שופטים יט, א) — שהפרשת ערי מקלט ע"י יהושע היתה אחרי י"ד שנים שכבשו וחלקו (כפשטות המקראות דיהושע שם).

דיל עוד פעם את הערים שבעבר הירדן לאחרי שהבדיל אותן שבארץ כנען, שרק אז חל עליהם שם עיר מקלט, וכן פירשו מפרשים[36] דברי הספרי[37] „מנין שצוה משה את יהושע להפריש להם ערי מקלט כו'", דהיינו „שצוה משה את יהושע שהוא הוא יפריש כל ששה ערים שגם אותם שבעבר הירדן לא היו קולטים עד שהפריש יהושע כל שש ערים"[38]; משא"כ לאופן השני, לא הי' צ"ל עוד הבדלה ע"י יהושע, אלא לאחרי הבדלת יהושע חל שם עיר מקלט עליהם (למפרע?[39]) ע"י הבדלת משה.

ויש לומר, שבזה פליגי רש"י והרמב"ם, ובהקדם השינוי בין לשון הרמב"ם ולשון רש"י: ברמב"ם הלשון „אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה", והוא לשון הגמרא במכות: אבל רש"י שינה מלשון הש"ס וכ' „מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה".

והחילוק בין ב' לשונות הנ"ל: הלשון „באה מצוה לידי" מדגיש אפשריות קיום המצוה מצד הגברא („באה .. לידי"), משא"כ הלשון „מצוה שאפשר לקיימה" מדבר על האפשריות מצד החפצא, „מצוה שאפשר לקיימה"[40]. וזהו תוכן החילוק בין שני אופנים הנ"ל: לאופן הא' שמעשה משה הי' רק הכנה בעלמא, הרי מעשהו נקרא בשם „מצוה" רק מצד הגברא, שהוא הי' עסוק ב(הכנה ל)דבר מצוה, אבל מצד החפצא לא נפעל עדיין גדר של מצוה; משא"כ לאופן הב' הרי חל שם „מצוה" על מעשה משה גם מצד החפצא, כיון שהוא הבדיל ערים אלו לערי מקלט (אלא שלא חל בפועל עד לאחרי שיהושע הבדיל אותן שבארץ כנען).

ובזה פליגי רש"י והרמב"ם — דרש"י ס"ל שמעשה משה פעל שיחול עליהן שם עיר מקלט[41] (אלא שהחלות בפועל היתה אח"כ בימי יהושע), ולכן כ' „מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה"; משא"כ הרמב"ם ס"ל שהי' רק הכשר בעלמא, ולכן נקט לישנא „הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה"[42].

ז. מ„יינה של תורה" שבפירוש רש"י:

זה ששלש הערים שבעבר הירדן לא קלטו עד שהובדלו אותן שבארץ כנען דורש ביאור, לכאורה, דכיון שבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה כבר התיישבו בעבר הירדן (כמסופר בס"פ מטות

הב' — ראה רמב"ם שם ה"ז „וכן מושחין בין כל עיר ועיר מערי מקלט בתחילת הפרשתן כו'" (וראה שיח יצחק למכות (ט, ב) שלדעת הרמב"ם דין זה הוא (גם) בשלש של עבר הירדן).

36) תולדות אדם לספרי.

37) ריש פ' מסעי.

38) ועפ"ז לכאורה יש לפרש הכתובים ד' יהושע (כ, ח) בפשטות (ודלא כפרש"י שם), שזה ש„נתנו" הערים שבעבר הירדן לערי מקלט היתה ע"י יהושע.

39) ואולי י"ל דהנפק"מ בזה — בא' שהי' נמצא בא' מערים אלו לפנ"ז, דאז"ל שהקליטה היא לא מה שהוא שם אלא הכניסה לשם (ראה צפע"נ עה"ת פרשתנו עה"פ), יש לומר, דאם חל עליו שם עיר מקלט למפרע, נחשב שנכנס לעיר מקלט.

40) אבל בדפוס ראשון דפרש"י „אפשי לקיים המצוה אקיימנה" (ועד"ז בכמה כת"י רש"י שתח"י).

41) ולכן פרש"י הכתוב דיהושע שם „ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו" — „בימי משה כו'". ולהעיר מהוספת רש"י במשנה מכות שם ט, ב ד"ה לא היו „שלש שהבדיל משה בעבר הירדן קולטות".

42) להעיר מלשון הרמב"ם פיה"מ אבות (פ"ד מ"ב). וראה חקרי לב יו"ד ח"ב בסופו בקונטרס כונן לחוקר (שיח, ג). ואכ"מ.

וס"פ דברים), מהו הטעם שלא ניתן להם מיד ההגנה דערי מקלט[43]?

[ואע"פ ש„כל חלוץ מלחמה" עבר עם שאר השבטים לכבוש את ארץ כנען — הרי (א) לא עברו ישראל את הירדן עד לאחרי כמה חדשים, ובמשך זמן זה ישבו בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה בעריהם שנחלו בעבר הירדן, (ב) ועיקר: גם אח"כ נשארו שם האנשים שקודם כ' ושלמעלה מבן ס', מלבד הנשים והטף].

ואולי י"ל שהטעם הפנימי בדבר הוא — לפי שלא היו צריכים לערי מקלט, וכמו שאמר משה רבינו[44] „ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום", שבנ"י היו דבוקים במקום[45] עד שלא היו שייכים כלל לענין של היפך החיים ר"ל [והרי גם הורג נפש בשגגה צריך כפרה[46], שמזה מובן שחסר אצלו בדביקות עם ה"א].

ויש לומר, שמצב נעלה זה דבנ"י נפעל בהם ע"י משה רבינו, שהוא העלה אותם לדביקות נעלית זו בה"א באופן ש„חיים כולכם היום", משא"כ לאחרי הסתלקות משה[47] ירדו ממדריגתם כו' ובמילא הוצרכו לערי מקלט.

ח. ועפ"ז יש לבאר החילוק בין שני האופנים הנ"ל בגדר פעולת משה בהבדלת ערי מקלט בעבר הירדן — אם היתה רק בגדר הכנה בעלמא, או שהבדלתו פעלה חלות שם עיר מקלט — ע"פ פנימיות הענינים:

ענינן של ערי מקלט אינו רק שלילה — הגנה מגואל הדם — אלא גם ענין של חיוב — „ונס אל אחת מן הערים האל וחי"[48], עביד לי' מידי דתהוי לי' חיותא[49]. ובפנימיות הענין: הריגת נפש בשגגה מורה על שליטת היצר הרע, דהוא השטן והוא המלאך המות[50], ובלשון התניא[51] — שמקבל חיות מ„מקום המיתה והטומאה", ובעיר מקלט נמשך לו חיות מסטרא דקדושה — „ונס . . וחי", בחיים אמיתיים, חיים של קדושה הבאים ממקור החיים, „ה' אלקים אמת הוא אלקים חיים"[52].

ולכן גם מצות הבדלת ערי מקלט היתה צ"ל בזה פעולת משה, כי על ידו נמשך הענין ד„אתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום" לבני ישראל, כולל גם — המשכת החיות ע"י ערי מקלט[53] להורג נפש בשגגה[54].

---

43) אבל להעיר ממרז"ל (מכות יב, ב. רש"י משפטים כא, יג) דגם במדבר מחנה לוי' קולט.

44) פרשתנו ד, ד.

45) ראה גם אוה"ח עה"פ.

46) רש"י נח ט, ה. וראה מכות ב, ב (ובתוד"ה מידי — שם יא, ב). ובכ"מ.

47) ראה וילך לא, טז. שם, כט (ולהעיר מ־ פרש"י שם).

48) פרשתנו ד, מב. וראה גם שופטים יט, ד־ ה.

49) מכות י', א. רמב"ם שם רפ"ז.

50) ב"ב טז, א.

51) ח"א פכ"ב (כז, ב). ועד"ז שם אגה"ת פ"ז (צז, סע"א).

52) ירמי' י, י.

53) להעיר דזה שד"ת קולטים ממלאך המות למדין (במכות שם) מהמשך הכתוב בפרשתנו „ש־ נאמר (ד, מג) את בצר במדבר וגו' וכתיב בתרי' (שם, מד) וזאת התורה", והיינו תורת משה כהמשך הכתוב „אשר שם משה גו'".

54) ראה מכות שם: „דרש רב שמלאי מאי דכתי' אז יבדיל משה . . א"ל הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים . . הזרחת שמש לרוצחים" — ראה חדא"ג מהרש"א שם. וע"פ הנ"ל י"ל שאין הכוונה רק „שיראו (הרוצחים) וישמחו בהבדלתן (דערי מקלט)", אלא שזה רפואתם והצלתם ממקום המיתה, כתוכן ענין זריחת השמש.

וזהו תוכן ב' הסברות הנ"ל בגדר פעולת משה:

לאופן הא' שמעשה ידי משה הי' רק בגדר הכנה בעלמא אבל לא פעל ענין של הבדלת ערי מקלט בפועל — ה"ז כדי להדגיש ולהורות שמצד מדריגת משה לא שייך מעיקרא כל הענין דהורג נפש בשגגה ואין צורך בערי מקלט כנ"ל, והיינו שגם ענין המשכת החיות להורג נפש בשגגה הוא למטה ממדריגת משה.

[ויש לומר, שלסברא זו, זה גופא ש־משה עשה רק הכנה בעלמא לערי מקלט (מבלי שיהי' ע"ז חלות בפועל של שם ערי מקלט), הוא לפי שרצה לפעול ע"ז, שגם אח"כ לא יהי' צורך כ"כ בערי מקלט, ע"י שיתמעטו הורגי נפש שיצ־טרכו לערי מקלט].

אבל לאופן הב' פעל משה חלות שם עיר מקלט — כי אע"פ שמשה מצד עצמו הוא למעלה מכל ענין של הורג נפש בשגגה (גם מהמשכת חיות אליו), מ"מ, להיותו רועה נאמן, הוריד את עצמו להמשיך חיות גם לבנ"י שיצטרכו (לאחרי זמן) לערי מקלט[55].

וזהו שכ' רש"י „נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם", כי הבדלת ערי מקלט ע"י משה רבינו קשורה עם ירידתו ממדריגתו, להמשיך חיות גם למי שנפל ל„מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו"[56], ולכן פעל עליו חרדה (המסלקת את הדמים[57]):

אבל לאידך „נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם", שלא רק שעשה כן בפועל, אלא נתן לב על זה, כי זהו ענינו של רועה נאמן, שמוסר נפשו עבור צאן מרעיתו, וממשיך חיות גם למי שנצטרך ללכת בגולה, „ונס . . וחי", עד שגם הוא יתעלה להיות מן „הדבקים בה"א חיים כולכם היום".

וכן תהי' לנו, בגלותנו זה המר, שלא זו בלבד שאין להגלות שום שליטה ח"ו על ישראל, כי ישנה ההגנה הרוחנית דערי מקלט — דברי תורה קולטין[58], אלא עוד זאת, ש„ונס . . וחי", שנמשך לכאו"א מישראל ענין החיים, חיים אמיתיים,

עדי קיום היעוד[59] „יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", בחיים הנצחיים[60], בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ותיכף ומיד ממש.

(משיחות ש"פ ואתחנן תשמ"ה)

---

55) וי"ל שזהו החילוק דב' הלשונות במכות שם, אם א"ל הקב"ה „הזרח שמש לרוצחים" או „הזרחת שמש לרוצחים", דכפשוטו (ראה פרש"י ומהרש"א) החילוק הוא אם הקב"ה ציוהו ע"ז או שמשה מעצמו הבדילן — וע"פ הנ"ל יש לומר, שכיון דמשה מצ"ע הוא למעלה מזה (כאופן הא'), ע"ז אמר „הזרחת": וכדי להמשיך חיות גם להורג נפש בשגגה, הוצרך להיות ציווי ונתינת כח מיוחד — „הזרח כו'".

56) לשון התניא הנ"ל הערה 51.

57) נדה לט, רע"א (במשנה). וש"נ.

58) מכות שם. וראה לעיל הערה 53 שלמדין זה מפרשתנו שם.

59) הושע ו, ב. וראה רש"י ומצו"ד שם.

60) רד"ק עה"פ (בסופו). מצו"ד שם. ובת־דב"א רבא פ"ה ד„ביום השלישי" קאי על עוה"ב, וראה אוה"ת עה"פ, רד"ה יחיינו תרנ"ט — דקאי על עולם התחי', שאז יהיו חיים נצחיים (זח"א קיד, ב).